

ОБРАЗОВАТЕЛНИ СТРАТЕГИИ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ

Пенка Тогорова

В ранна възраст се извършва специфично обучение със свои особености, свързани с възрастта на децата, с равнището на развитие на техните функционални органи и системи. В отговор на различните, противоречиви и скептични мнения относно необходимостта, възможността и същността на обучението в тази възрастова група, Л. Виготски категорично изтъква, че детето до тригодишна възраст може да се обучава, но по своя собствена вътрешна програма, произтичаща от неговите интереси и потребности (1).

В научната литература при ранното детство се различава спонтанно и целенасочено обучение. **Спонтанното обучение** включва въздействията на възрастните по време на отглеждане на детето - хранене, къпане, измиване, обличане, бодърстване, отдих. Основателно преобладава мнението, че спонтанното обучение в ранното детство има приоритет, че чрез индивидуалното общуване се усвояват по-лесно редица знания, умения, навици. Естествено е, че отделянето на повече време на едно дете, многократното обяс-

няване, показване, повтаряне на различни действия, коригирането спомагат за по-успешното усвояване. Спонтанното обучение в индивидуалното общуване безспорно има голямо значение за развитие на двигателните умения, на речта, на мисленето, за общото психо-физическо израстване на детето и преминаването му в по-висш етап на развитие.

Целенасоченото обучение включва предварително планирани и специално организирани занимания и дейности с децата в ранна възраст в детски заведения, където не достига време за индивидуално общуване, както в семейната среда. То се различава от обучението в училище и в предучилищна възраст по редица особености - несистемно, недиференцирано по отделни учебни предмети, с много малък обем от знания и умения, с нагледно-действен характер, с много по-малка продължителност и многократни повторения, основано в голяма степен на подражанието и положителните емоции.

Възпитателно-образователното съдържание се съобразява с

възрастовата характеристика на децата от раждането до три години, с общата цел на възпитанието, с основните подходи, възпитателни задачи и принципи. Обучението като двустранен процес и взаимодействие на възрастния и малкото дете спомага за развиване на наблюдателност и любознателност, на емоционално отношение към обектите на познание, на съзнателна и контролирана реч, на мислене и памет, внимание и въображение.

Образователните стратегии са “начини за разгръщане на взаимодействието между педагога и децата и между самите деца, основани върху самостоятелния избор при определени условия на организация, методи и средства на субект-субектното пространство” (2, 62).

В “Програма за възпитание на детето от две до седем години” (4) взаимодействието не се разглежда като сума от въздействия. Авторският колектив не приема като достатъчно основание въздействията да се разглеждат двупосочно и да се идентифицират като взаимодействие, тъй като сумата от въздействия не поражда взаимодействие, а сумарно въздействие. В новите програмни документи се акцентира на новата връзка между дете и възрастен, на новата позиция на детето като партньор на възраст-

ните в педагогическото взаимодействие.

Същността на педагогическото взаимодействие в съвременния възпитателен процес включва не просто предаване и приемане на информация, а социална връзка за ориентиране и натрупване на опит, за организация и регулация на поведението, за изграждане на индивидуалността на детето. Цел и резултат на педагогическото взаимодействие в ранна детска възраст е формиране основите на социално-ориентирано поведение на детето с помощта на възрастните.

Организираното занимание като основна форма на обучение в ранното детство се отличава от занятието в детската градина по редица свои специфични особености. То може да се провежда в детските ясли още в края на първата година с малки групи по специална методика за овладяване на определени умения - двигателни, говорни, ръчни. Отличава се с ярко изразен емоционален, игров и занимателен характер, основава се на изключителната роля на положителните емоции и преживявания. Структурата на заниманието е различна - с много дълга уводна и много кратка основна част, с по-свободна организация, с често използване на първосигнални методи и похвати, с индивидуален контакт, подкрепа, мощ и стимулиране (3).

Играта като форма на обучение и като игрови подход изпълнява широки възпитателно-образователни функции. Тя включва познавателни задачи, поставя децата в нови взаимоотношения и социални роли, създава нови емоции и мотивации. Организираните игри-занимания се подчиняват на възпитателните цели и задачи, на образователното съдържание и педагогическите изисквания. Те осигуряват добри възможности за взаимодействие, за създаване на различни проблемни ситуации, за развитие на мисленето, въображението, говора, за формиране на двигателни умения и качества. Игрови подход може да се използва в различните по характер организирани занимания - говорни, музикални, изобразителни, конструктивно-технически. Играта - организирана и самостоятелна, е желана в ранна детска възраст и има непреднамерено силно въздействие върху интелектуалното, физическото и психическото развитие на малките деца.

Разходката дава възможност на децата спонтанно, в естествени условия да опознават родния край и природата, да наблюдават природни условия и явления, промени и закономерности, да получават естетически възприятия, да обогатяват речта и понятията си за обществото, да

придобиват социални умения. Насочването на вниманието и обясненията изострят тяхната наблюдателност и любознателност. Чрез демонстрациите, показите, наблюденията и беседите по време на екскурзия, разходка, излет се обогатява сетивният опит на децата, развива се тяхната емоционална и интелектуална сфера, затвърдява се видяното и наученото, засилва се интересът към природната и социалната среда.

Екскурзии може да се организират с по-големите деца, с предварително уреден транспорт, в подходящо време и условия за отход, с избягване на опасности. Много важно е разходките и екскурзиите да се съобразяват с физическата издръжливост на децата и да бъдат до безопасни обекти.

Педагогическата ситуация като организационна форма на обучение предоставя добри възможности за реализиране на педагогическото взаимодействие. Със своите параметри тя може да се прилага в сферата на стихийен и организиран опит, в основните дейности на детето, в игровия, познавателен, практически и обучаващ процес. Организираното занимание включва преди всичко педагогическо въздействие, при което педагогът ръководи, а детето изпълнява; сферата на приложение е организираната дейност за усвояване на информация и опит.

Педагогическите ситуации са в по-голяма степен вариативни. Те могат да бъдат преднамерени и непреднамерени за педагога и детето, да бъдат житейски и организирани, да се разгръщат във външен и вътрешен план, в реален и въображаем план, да осигуряват варианти на връзки и взаимодействия, на обхват и съдържание, методи и средства. Организираните занимания имат фиксиран обхват и област, програмно съдържание, задачи, структура и схема.

Предимство в ситуациите на педагогическо взаимодействие е наличието на комплекс от когнитивни, емоционални и творчески прояви, които се изразяват в съпреживяване и познаване достойнствата на партньора и насочване към съвместни действия с него; съпреживяване на социално значимите за детето постижения; свобода за изява във вариантите на съвместна дейност (2, 66).

Организираните педагогически ситуации могат да бъдат:

- За развитие на движенията и физическите качества;
- За развитие на говора и речта;
- За развитие на сръчност, на художествени и конструктивни умения;
- За развитие на първоначални музикални умения и способности.

В игрови ситуации с непреднамерен характер педагогът може

умело да подпомага детето при реализиране на социално-ориентирано поведение. Комуникативните ситуации изграждат като по-частични игровите, игрово-познавателните, практическите и обучаващите ситуации. В игрово-познавателната ситуация се обвързват игрови с познавателни цели и действия, като в един момент доминира игровият, а в друг - познавателният способ на достигане до игровия замисъл, което доставя удоволствие на децата и поддържа техния интерес.

В организираните педагогически ситуации се осигурява преход от дейностно към личностно общуване. Детето е свободно да избира възможности за ориентиране в средата и варианти за действие. Ситуациите му дават възможност само да търси пътища и средства за решаване на задача, без да е дадена схема и образец. Създават се условия за интуиция и въображение, за инициатива и комбиниране, за емоция и разсъждения, за игрови способности и игрова среда, за сътрудничество. Изменя се неговата позиция при взаимодействието с възрастните - не като потребител на информация и знания, а като откривател на пътища за решаване и стратегии за утвърждаване. Детето се идентифицира с възрастния и се интегрира в процесите на социално научаване, съз-

дават се условия за проява на детската автономност и индивидуалност.

Към педагогическата ситуация следва да се поставят следните изисквания според Весела Гюрова:

- Да бъде делова среща между педагога и детето за постигане на общи цели;

- Да свързва детето и педагога в емоционален, познавателен, социален, естетически и двигателен план чрез структуриране на пространството и времето в жизнената среда;

- Да осигурява съвместно разпределение на действията, като възрастният подпомага възприемането на условията за реализиране на осъзнатите цели (трансформира целта в задача) чрез система от методи; подкрепя избора им (стимулира чрез мотивиране); гарантира прилагането на поведенчески стратегии (анализира способности на действие и мислене);

- Да демонстрира творческите прояви не само с оглед усъвършенстването на различните сфери на изразяване (познавателна, речева, конструктивна и пр.), но във връзка с отношението между връстниците като съвместно удовлетворение от преживяното (2, 64).

При разпределение и организация на педагогическите ситуа-

ции при две-тригодишните деца според авторския колектив на Програмата за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст (4), акцентът следва да бъде върху преднамерените практически и игрово-познавателни ситуации, като се има предвид психофизическото им развитие и необходимостта от развиване на адаптивните им способности в житейски ситуации. Основните образователни цели обхващат главно емоционалния баланс, двигателните и речевите умения, ориентирането в околния свят, визуалното възприятие и музикалният слух. Предлага се в седмичното разписание да се включват до две преднамерени обучаващи ситуации, до три игрово-познавателни ситуации и до три преднамерени практически ситуации.

Непреднамерените ситуации възникват естествено в общуването и осигуряват самостоятелност в индивидуалната изява на детето. Препоръчва се началото и краят на седмицата да бъдат освободени от обучаващи ситуации и да се наситят с практически, игрови, развлекателни и други желани от децата ситуации.

Акцентите на образователното съдържание на преднамерените обучаващи ситуации могат да се разпределят в рамките на седмицата и месеца по различен

начин с цел да се изпробва, възприема и изразява различен вид активност на децата. Организацията на педагогическите взаимодействия зависи в голяма степен и от жизнената среда, от материалните и културните възможности на детското заведение, от особеностите на децата и възможностите на възпитателите.

Дейност по желание е допълнителна форма на педагогическо взаимодействие. В определени часове от дневния режим в детското заведение децата следва да имат възможност по собствено желание свободно да извършват някаква дейност. Тя може да е свързана по тематика и съдържание с организираните занимания или педагогически ситуации, ако те са събудили интереса на детето и то желае да продължава да се занимава самостоятелно в тази насока. Но възможно е детето да иска да се занимава с нещо съвсем различно, свързано с някаква интересна играчка, предмет, пособие, собствена идея.

Предимствата на дейността по желание са в нейната свобода, нерегламентираност, вариативност, произволност на действията, разнообразие, възможности за

независимост и инициативност. Дейността по желание може да има и диагностична функция - в нея проличават интересите, заложбите и способностите на детето, равнището на усвоените знания и умения, на формираните качества.

Педагогът индиректно участва в дейността по желание, като задава въпроси, провокира и насочва, стимулира, осигурява материали и пособия, приучва децата да задържат вниманието си върху една и съща дейност, да я довършват и постигат определен резултат. За да се осигурят благоприятни условия за по-разнообразна дейност по желание, в детските заведения се уреждат катове на строителя, на шофьора, на художника, лекаря, музиканта, спортиста, природен кът, зоокът, миникухня, фризьорски кът и др.

Изборът на образователна стратегия, на организационна форма на педагогическо взаимодействие зависи от възпитателно-образователното съдържание, от равнището на развитие на децата, от материалните условия, от качествата и майсторството на възпитателя.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Выготский, Л. С.* Собр. соч. Т. 5, М., 1983.
2. *Гюрова, В.* Педагогическите ситуации - форми на взаимодействие в предучилищното образование. Годишник на СУ "Св. Климент Охридски". Т. 88, 1995.
3. *Даскалова, Ф.* Педагогика на ранното детство, Благоевград, 1991.
4. *Русинова, Е. и др.* Програма за възпитание на детето от две до седемгодишна възраст, С., 1994.

EDUCATIONAL STRATEGIES IN EARLY CHILDHOOD

PENKA TODOROVA

Summary

The paper throws light upon the essence and specific character of education in early childhood. We have developed the main forms of pedagogical interaction - organized classes, pedagogical situation, game walk excursion, activities at will. We have outlined specific characteristics, accents, advantages and disadvantages; a comparative analysis of organized forms of education has been worked out.